

: Maj 1909 :
Zvezek V. Leto VI.

Naši Zapiski

Socialna revija

VSEBINA:

*Dr. Slanc: Pismo. — R. L.: Anarhizem. (Dalje.) —
Dr. Dragotin Lončar: Iz politične korespondenca dr. Ja-
neza Bleiwelsa. (Dalje.) — Ivan Cankar: Pisma Jere-
mijeve. — PREGLED: Narodno gospodarstvo. — Stro-
kovni pregled. — Literatura. — Šolstvo. (Dalje.) — Oton
Župančič: Epigrami.*

Urednik DR. ANTON DERMOTA.
Izdajatelj in odgovorni urednik
ANTON KRISTAN. Lastnik Kon-
zorcij NAŠIH ZAPISKOV. Ured-
ništvo v Gorici, via Zorutti 3 a.
Uprava v Ljubljani, Šelenburgove
ulice 6/II. — Tisk tiskarne
IV. DR. LAMPRETA v Kranju.

Cena 40 vin.

Naši Zapiski izhajajo vsakega 15. v mesecu ::

Naročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto
4 K 80 v s poštino vred, za pol in četrt leta so-
razmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale
države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v.

Rokopisi naj se pošiljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA
v Gorici, Via Zorutti 3a. :: Naročnina pa na naslov: NAŠI
ZAPISKI, Ljubljana, Šelenburgove ulice 6/II. :

NAZNANILO.

Z ozirom na nujno potrebo, da se določi končno naklada „Naših Zapiskov“, prosimo vse tiste, ki so doslej prejeli vse dosedanje številke letošnjega leta, pa jih niso vrnili (vse te smatramo za naročnike!) in tudi še ničesar poslali na račun naročnine — da čimprej dopošljejo po našem poštнем čeku, ki ga imajo v rokah, naročnino za leto 1909.

Uprava „Naših Zapiskov“

v Ljubljani, Šelenburgove ulice 6.

„Pod spovednim pečatom“.

Spisal H. Kirchsteiger, preložil Etbin Kristan. — Cena I. dela 2 K 60 vin.; II. dela 2 K. Ta lepa in nad vse zanimivo pisana knjiga je prav pripravna za darilo ob primernih priložnostih.

Dobi se v vseh knjigarnah kakor tudi naravnost

==== v „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“. ====

„Katoliško svetovno naziranje in svobodna znanost“.

Napisal dr. L. Wahrmund. — Cena 70 vin. — Te znamenite brošure, ki je toliko prahu vzbudila v avstrijski javnosti, ima „Delavska tiskovna družba v Ljubljani“ še nekaj v zalogi, zato opozarja iznova, naj si jo

omislijo tisti, ki se zanimajo za ta eminentno važni predmet.

ojna in socialna demokracija

Po stenografičnih zapisnikih avstrijskega državnega zbora. S slikama dr. Adlerja in Daszynskega.
Cena 30 vinarjev.

Pismo.

Gospod urednik! — „Naše Zapiske“ zopet izdajate, — rad bi Vam povedal nekaj. — „Ravnaj tako, da rabljaš človeštvo i v svoji osebi, kakor v osebi vsakega drugega vsakokrat kot smoter, a nikdar ne kot sredstvo,“ je dejal Kant. Kantovi razlagatelji posnemajo iz teh besed, da je Kant videl v razvoju socializem in ga spoznal opravičenim z etičnega stališča. In po njem je dejal Goethe: „Da ist's denn wieder, wie die Sterne wollten: Bedingung und Gesetz; und aller Wille ist *ein* Wollen, weil wir eben sollten, und vor dem Willen schweigt die Willkür still.“

Revijo, ki naj vodi do spoznavanja socialnih vprašanj, ste zopet oživili. Mladi možje ste zopet stopili v kolo in dejali, da mora naprej. Dobra Vam sreča! — Citirana duševna velikana opravičujeta Vaše podjetje. In mladi ste. „Z odraslo generacijo ni dosti započeti ne v telesnih, ne v duševnih stvareh, ne v stvareh okusa, ne razsojevanja, začnite pa z mladino in šlo bo,“ pravi isti Goethe. „Kar mladina veruje, je večno, znanje starih pa mine.“ Šlo bo, ker je treba pri nas tudi Vas mladih, ki ste se kaj učili in ki ste našli, da izhaja iz sedanjega gospodarstva in duševnega življenja nekaj, kar je bilo in bo vedno v vseh človeških družtvah: zraven boja za biti ali ne — medsebojna pomoč kot naravni zakon človeških razvojev.

Želim Vam srečo na pot in želim Vam prav srčno toliko uspeha, da tudi o Vas lahko porečemo v doglednem času, kar je Tertulian rekel o krščanstvu: mi smo šele od včeraj in vendar že polnimo ves vaš svet: vaša mesta, vaše gradove, vaše trge, vaša zborovanja, vaše armade, vaš senat, forij, vaš palatin; ne puščamo Vam družega, kakor Vaša svetišča!

In Vi ljubite prav srčno to naše domovje, naše ljudstvo in vidite ga ob morju in v krajih onkraj Kolpe, Sotle! Lahko ta patriotizem spajate z ljubeznijo do onih naših, za katere se doslej nismo brigali. „Domoljubje je pač čut, ki se brez naše vednosti in volje udomači v našem srcu, ki v njem živi, kakor domotožje,

kakor materina ljubav; vsota je vtisov in spominov, nad katerimi nam ni oblasti. Ni lahko povedati, zakaj vpliva na naš čut zvok materinega jezika, glas domače pesmi, tisočero navad na zemlji, kjer smo se rodili. Čut je to, ki se zbuja prav v tujini, ki ne zgrablja pregnanega revolucionarja nič manj, kakor miroljubnega meščana. Ne morem sprevideti, da bi ta čut le bil dedščina posebne vrste ljudi. Nesmisel je trditi, da bode ta čut kdaj izumrl v širokih plasteh, dokler bo še kaj dežel in ljudstev s posebnim jezikom in s svojimi pesnimi.“ Tako znameniti učenjak, tudi naš sobojevnik Werner Sombart.

In narod je naravna podlaga za vse organizacije. Na ti podlagi se da uspešno delati. Ta naš slovenski, hrvaški narod Vam je pred očmi.

Vaš nastop je potreben. Moramo Vas biti veseli, ki hočete podajati našemu narodu pouk o stvareh, ki jih znati mora, ako hoče v sedanjem svetu živeti kot pametna stvar. — Upam, da izvedete svojo nalogo dobro in da priraste Vašemu kolu vsako leto več dobrih delavcev in dosti bralcev, naročnikov. Pijonirji ste nove dobe, ki jo marsikdo čuti in si jo hoče razjasnjevati. Ni Vam treba pouka, pokazali ste že, da umete svojo nalogo; ali morebiti utegnem kaj koristiti in dovolite starejšemu žurnalistu, da pove, kako bi naj se razdelilo Vaše delo.

* * *

V vsakem oziru najdete pri nas še ledino. Najvažnejše je pač *gospodarstvo*. To je podlaga našega življenja, naše sedanje reve; lahko pa postane podlaga našega blagostanja. To je temelj človeškega življenja; vse ostalo, kakor: verstvo, literatura, umetnost in drugo je nadstavba, kakor Marx dokazuje.

Gospodarstvo je odvisno od *zemlje*, na kateri se izvršuje, in od *človeka*, ki ga izvršuje.

Narava *zemlje*, na kateri človek živi, vpliva na njegov razvoj. O tem bodo dali pouk naši *naravoslovci*; seveda tisti ne, ki se boje imenovati v šoli ime: Darwin.

Na razvoj gospodarstva vpliva *kakovost zemlje, nje lega*. Važno je, ali leži ob morju, ali je hribovita, ravna, ali je na nji kaj večjih rek in ali se iztekajo v morje, to zemljo obdajajoče. Važno je, ali je zemlja dobra za kmetijo, ali ima tudi premog in rude in to oboje blizo skupaj. Hoste so regulatorji obnebja, so v časih razvitejšega gospodarstva bogatije dežel. Morje je prevažno. Vsa kultura se je v Evropi baje začela v krajih, ležečih ob morju. Morje daje vlago kopnini, morje preživlja več ljudi,

neko kopno, morja je več zemeljske oble, nego kopnega, morje krepí telesno in duševno človeka, ki se mu zaupa — morje je velika cesta za veliko trgovino, — Slovenci smo bili od naselitve v Evropi v posesti obali jadranskega morja. Oglej je brojil za časa naselitve Slovencev še pol miliona prebivalcev, Trst šteje sedaj 218 tisoč prebivalcev. 20 tisoč ladij je pri njem na leto v prometu s 5 milionov ton. Veliko industrije je v Trstu; za Dunajem, Prago, Brnom, največ v Avstriji. Potem Reka — dalmañinska, istrska mesta — dosti teh ob morju z ugodnimi pristanišči. (Pogledali bi v tem oziru Maks Eckerta: Grundzüge der Handels- und Verkehrsgeographie, in čitali: Die Wirtschaftskunde der Schweiz od dr. Geeringa in dr. Holza. Seveda predvsem Friedrich Ratzel: Politische Geographie.)

Obnebje je važno za rast in razvoj rastlinstva, kakor človeka in vsega dela. Francoska je bogata, na nji je kmetija karseda lepo razvita; rokodelstvo, industrija tudi; Francozi lahko bogato živijo. Zahvaliti se imajo ti srečni ljudje večinoma legi svoje zemlje ob morju, ki se dotika te zemlje v veliki dolžini, in ugodnemu obneblju.

In treba Vam bo računati s *človekom*, kateri poseduje to naše ozemlje. V raziskovanju zgodovine razvojev gospodarstva boste našli, da se vrši, kakor v vsi naravi, tudi v gospodarstvu povečjem vse v nekem redu, katerega posamezen človek ne more izpreminjati poljubno, da je prej človek suženj gospodarstva, kakor pa narobe. Dokazuje se, da se more zgodovina kakega naroda za nazaj in naprej določiti, ako se poznajo njegove gospodarske razmere. Ali duševnost človeka ima tudi svojo besedo. Duševnost se razvija z gospodarstvom in vpliva kolikortoliko na njega razvoj. Vprašanje je na primer, koliko važnosti pripisujemo nadarjenim ljudem? Ali so ti ljudje iznajditelji kake gospodarske struje, ali le vidijo naprej iz razvojev, da mora v bodočnosti kaj novega nastopiti? Za Husovega časa so bili katoliški duhovniki tako desorganizirani, kakor za časa Lutra in vendar ni uspevalo Husovo delo. Seveda je bil Hus neroden, ko je zaupal svojim nasprotnikom; ali za časa Lutra je bilo kapitalistično gospodarstvo že dosti bolj razvito; Luter je imel že tisk na razpolago.

Važno je dalje, ali je kak narod prišel iz drugih krajev in kako je prišel.

Piše se tudi o rasah med narodi. Raso tvorijo posebne lastnosti členov kakega naroda, ki so v teh ljudeh tako razvite, da učinkujejo vselej in v vseh razmerah. Rasa je proizvod vpliva

zemlje, obnebjaja, mešanja krvi ali družitev med sorodnimi. Sociologija ve razločevati med pasivnimi in roparskimi rasami. Pasivne rase so narodi, ki se držijo svojih sedežev, ki ne stremijo v daljavo. Dajejo dobre služabnike, vojake, ako jim ni misliti treba. Roparske pasme hočejo živeti od žuljev drugih, hočejo vladati.

Pri ti priliki se bo lahko specielno pisalo kaj o *zgodovini našega naroda*, to je, o zgodovini razvoja njegovega gospodarstva in njegove duševnosti. Ta zgodovina obstaja do tega stoletja po večjem v zgodovini oglejskih patriarhov, domačih in tujih bogatejših veleposestnikov, škofov, opatov, proštov; v teh se kaže do nekega časa posebna rasa; vse drugo je bila povečjem čreda. Novejša doba je pokazala na Gorenjskem v večjem številu ljudi neko dobro raso. Tam je bilo srečno mešanje krvi. Tam je bil in zrašča sedaj večji talent na kmetiji.

Razlika je tudi, ako je narod povečjem poljedelec, kmet ali meščanski obrtnik, mornar, trgovec. Treba bo pogledati v življenje našega kmeta. Jaurès, francoski socialist, piše o francoskem kmetu: Kmetova lastnina je kos njegovega življenja. Na njem je stala njegova zibel; kmetija leži blizu pokopališča, na katerem odpočivajo njegovi stariši in na katerem bo sam počival, in izpod drevesa pred svojo hišo lahko vidi cipreso, ki bo obsenčevala njegovo večno spanje. Kmetova lastnina je kos njegove domovine...“ In brez kmeta se ne opravi nič v nobenem razvoju; ako kmet ne bo z Vami, bo proti Vam. V vseh velikih izpremembah je bil kmet soboritelj. Ta kmet je še zagovornik privatne lastnine in naš je analfabeten v rokah gospodov duhovnikov.

In ženstvo! Ne jemajmo ga zamalo — med Jugoslovani celo ne. Skoro bi dejal, da imamo med ženstvom Slovenci več talenta, kakor med moškimi. Naj le pride naše ženstvo v prave šole, doživeli bomo dosti lepega z njim. Naši večji moški talenti spišejo toliko pripovednega materijala! Ta duševna hrana ni zadostna našemu ženstvu; kosati se hoče s fanti. „Naši Zapiski“ naj dajo priliko našemu bolj nadarjenemu ženstvu, da more sobojevati. Ženstvo naj se poučuje v vseh vprašanih narodnega gospodarstva in v drugem. Ženska pri nas v nekaterih slojih veliko trpi. Naj žensko pero raziskuje to trpljenje. Ženska postaja v sedanjem gospodarstvu ravnovažna z možem v vsem. Stroj ji je odvezel dosti dela v hišnem gospodarstvu, ona mora tudi v fabriko, v komptoar. Nji je treba, kakor moškemu, večje omike in pravega vpogleda v gospodarske in druge razvoje. Tudi tribuna ji ne sme biti zaprta.

In ker že pišem o posameznih slojih naše družbe: prevažni se mi zde *ljudski učitelji*. Ti in duhovniki so v najtesnejši zvezi s kmetom. Katoliški duhovnik ima svojo železno organizacijo, po kateri stoji in živi, pade in umrje; njega se mora šteti med tiste, ki hočejo vladati maso; njega se ne bode izpreobrnilo. Z ljudskim učiteljem je treba ravnati z vso ljubeznijo. On ima težavno krušno delo, ki se plačuje v naši Avstriji nemarno. Treba je razložiti, kako važno in težavno delo je to, in klicati boljše glave v to delo, seveda pa tudi vstopati za talentu primerno plačo. Na prvem mestu sredstev ljudske vzgoje stoji ljudski učitelj, ne duhovnik. Nočemo, da bo zrejal slovenski kmet le kulije za tujinó in neumneže, ki mislijo, da stradanje na zemlji pomaga v nebesa. Tega ne smemo trpeti, ta neumnež mora izginiti tudi z našega sveta. Učitelj ima podajati otroku vednosti, katere rabi vsak dan v borbi za kruh. Ljudski učitelj bo tudi pri nas postal učitelj razumnejšega kmetovanja in učitelj glavnih obrtnih opravil. Vsa rokodelstva imajo isto podlago ročnega ravnanja in večji del tudi industrialno delo. Teh splošnih ročnih opravkov se bo bodoči otrok že navadil v ljudski šoli, da lažje vstopa v delavnice. Ljudski učitelj bo imel nalogo, kmeta sprijazniti s proizvodjalno in potem konsumno zadrugo. Zadruga delajo bogate, samosvoje, samozavestne kmete, in katoliški duhovnik zaradi tega ne bo nikdar pravi prijatelj zadrugam. Zgodovina razvojev gospodarstva kaže, da se razvijamo do tega, da vedno več ljudi prihaja v dobre gnotne razmere, na drugi strani pa tudi, da je posameznik kolikor mogoče neodvisen. To boljše stanje in neodvisnost stvarja zadruga. Za ljudskega učitelja in naše ženstvo je treba pred vsem pisati revijo.

Ko omenjam učitelja — omenim tudi, da bo treba pri nas začeti boj *proti humanističnim srednjim šolam*. Mi krvavo rabimo *realke, tehniško-obrtne učilnice, kmetijske šole*. Naša uboga kmetija prereja preveliko snedežev v mestih. Kakor gleda Kropotkin razvoje v bodočnosti, bo prišlo tako: „vsak narod svoj kmet in fabrikant, vsak človek delavec na kmetiji in vsak tehnik, vsak človek bodi v posesti učenjaških vednosti in obrtnih zmožnosti. — Zgodovina Slovenstva kaže malo razvoja obrtov v naših mestih, trgih. In vendar smo zaradi precejšnega kraškega sveta na jugu in važnega morja siljeni, da smo *obrtniki, trgovci*. Tujcev je bilo vedno dosti med nami. Dotika s tujino drugod omika, pospešuje kulturne razvoje. Pri nas jih ni. Naši Nemci niso iznašli smodnika in Lahi tudi ne. Zadržavali so naše razvoje. Kak dober kvas so

bili pruski Slovani med Nemci! Nietzsche pripisuje temu mešanju jakost Nemcev. — Naravoslovci učijo, da se podedujejo pridobljene lastnosti naprej. Slovenci, Jugoslovani smo premalo gojili tehnične nauke. Avstrijo so vladali katoliški duhovniki in jo še vladajo; bili smo predolgo v fevdalni zvezi, kmeti-tlakarji in naš obrtni talent se ni mogel pokazati v mestih.

Mladi možje, podstopili ste se velikega dela. 1500 let smo južni Slovani na teh tleh. Vse je ugodno bilo za veliko, za najrazvitejše gospodarstvo. Ako le vpoštevamo Adrijo in prevažno lego rodovitnega kopnega ob ti Adriji, moramo dalje časa tukaj premišljovati, iskati, kaj je bilo tukaj nekoč, kaj je sedaj. Tukaj se je vršil važnejši del zgodovine našega naroda. Revni smo prišli v gospodarskem in tudi v marsikaterem drugem oziru v naš čas; le fabrika molitvenih knjig uspeva v naših deželah, odkar znajo ženske le količkaj čitati. Jugoslovani dajemo ameriški industriji kulije, pa tudi premogokopom Westfalna. To je tako žalostno! Še žalostnejše pa, da je v nas toliko ošabnosti, toliko napuha, ki si domišljuje, da je bogvekaj velikega in še narod zraven. In najmanjše tuje uradnice se tega napihovanja kar nič ne boji. Kakor nekdanj, tako zdaj služujemo istemu principu: kako duhovnik postaja papež, papež vladar in ta vladar lačen človek, drugi pa pobožna čreda; to je zgodovina našega naroda.

Pa res, v zgodovino *verstev* bo tudi pogledati! Verstvu se mora priznati neka organizatorična sposobnost. V začetnih razvojih, začetnem stalnem delu kakega naroda gotovo in dolgo sto let naprej in morda tako dolgo, dokler bo stal svet. Slovenci smo bili ajdje, kristjanje, bili katoliki, bili protestantje in smo zopet postali katoliki. Zgodovinar našega viteškega reda je našel, da so bili Belokranjci še v 13. stoletju v najlepšem ajdovstvu. Protestantovska doba je bila tudi na Slovenskem nekaj posebnega. Na Angleškem, Nemškem, v Švici je sodelovala ta verska prekucija tudi v gospodarstvu: protestantje so sedaj po vseh deželah v gospodarstvu dosti močnejši od katolikov; to inferiornost katolikov priznavajo nemški katoliki in tudi oni, ki bivajo v isti deželi s protestanti. Zgodovinarje pokličite na delo, pa odkritosrčne, korajžne, naj zapišejo, koliko je v dobro in zlo vplival na Slovence katolicizem, koliko protestantizem!

„Socializem ni toliko politično vprašanje, kakor vprašanje noža in vilic.“ „Bogastvo sedanjega gospodarstva je družabno pridobljeno, torej mora biti tudi tako rabljeno, uživano.“ In tu se Vam odpira polje velikega *svetovnega gospodarstva*, katero

postavlja svoje šotore tudi v naših jugoslovanskih krajih, in tedaj ne morete dvomiti na razpotju, kam se boste obrnili, ko hočete biti koristni naši družbi, našemu narodu. Vi se boste postavili na stran revežev, Vi boste učili maso našega naroda, kako si more pridobivati večje dohodke, Vi jo boste tudi učili, da ji je treba dosti pouka, in dajali ga ji boste. Krasno nalogo ste si postavili.

Velikansko polje *narodnega gospodarstva* se Vam odpira: na njem boste iskali zakonitosti njegovih razvojev, tam pa boste tudi našli tesno zvezo vse druge kulture z razvoji gospodarstva. Pogledali boste v *stanovanje našega delavca*, pogledali v njegove *delavnice*; narisali bodo Vaši sodelavci, kmetski sinovi, *kako živi naš kmet in njegova družina*; prostora boste dajali v listu človeku, ki je živel v Ameriki in videl, sam izkusil *življenje slovenskega kulija*. Dokazovali boste statistično, koliko najboljšega našega človeškega materiala obeh spolov *sné ta Amerika* in koliko naših žensk *hiše šte. 13*; statistično boste dokazovali, koliko dobrih glav *požre ječa*. Vse naše življenje boste preiskavali in tako pokazovali, kako Slovenec, Hrvat životarita, ko dajeta dobro polovico pridelkov in dela ljudem, ki se zovejo vodilni stanovi. Razkrivali boste, da je v našem narodu veliko duševnih zmožnosti, obrtnih spretnosti, in nemara razkrijete vzroke, zakaj je ta naš narod bil in je še toliko teptano bitje, in tedaj boste lahko kazali pota v boljše razmere.

Brezobzirno boste odkrivali rane na našem narodovem organizmu in dosti sovražnikov boste imeli zaradi tega in tem več, tem jasnejše boste pisali. Tem več sovražnikov — to naj bo Vaš ponos! Naloga Vam je pa, da tudi zidate. Razdirajte stare oblike gospodarjenja, pojmovanja, navajajte k stvaritvi novih, razvojem primernih. In tu Vam daje dozdej velikansko že razvita veda narodne ekonomije in ž njo zvezane druge discipline toliko gradiva, da ne more ni en list „Naših Zapiskov“ biti duševno prazen. Jezik našega naroda še ni toliko razvit, da bi *izražal* vsako pojmovanje. Vi si morate vedno predstavljati, da govorite neukim delavcem, kmetom. Vi morate popularizirati vedo. Berite Kropotkinove knjige, učite se iz njih, kako se piše za delavce! Med socialističnimi pisatelji je Kropotkin tudi največji stilist sedanje dobe. Med Vami je dosti sinov kmetije; ti bodo že zadeli pravi glas, njim je naš jezik dobro na razpolago.

Želim Vam tisoč sreč — le zbunite to naše življenje na vseh straneh, povsod je stoječa mlaka!

DR. SLANC.

Anarhizem.

Dalje.

Mihajl Bakunin.

rodil se je l. 1814 v Toršoku, iz stare ruske plemenitaške rodbine. Posvetil se je izprva vojaški službi, ali pozneje se je spričo neutešljivega hrepenenja po svobodnem razvoju osebnosti obrnil k filozofiji in popustil vojaški stan. L. 1841 proučava v Berlinu Hegeljeve nauke, potem se napoti v Švico in v Pariz, kjer se seznanja s *Proudhonom*. Občevanje s tem prvakom francoskih anarhistov je nanj globoko vplivalo, raznetilo mu še speče *ideje* in ga napravilo onega velikega *agitatorja anarhistne in vseslovanske misli*, ki so se ga bale hkrati Rusija, Avstrija in Nemčija. Že l. 1847, ob obletnici varšavske revolucije, je zagovarjal pobratimstvo med Rusi in med Poljaki, l. 1848 je bil eden najduhovitejših in najizrazitejših govornikov na vseslovanskem kongresu v Pragi; istega leta se je tudi udeležil februarke revolucije v Parizu. Na Ruskem mu je bila v tem vlada že zaplenila vsa jako razsežna posestva in drugo znatno imetje, pozneje je pa celo razpisala 10.000 rubljev nagrade za njegovo glavo.

Vse to ni Bakunina prav nič motilo in l. 1849 se je zopet udeležil revolucije v Draždanih, ali tu ga je doletela usoda: v Šemnicah je bil ujet in na smrt obsojen. Na zahtevo so ga izročili Avstriji, ta pa ga je kmalu zopet oddala Rusiji, kjer je bil obsojen na šestletno ječo, potem pa v Sibirijo izgnan. Leta 1861 se mu je vendarle posrečilo ubežati prognanstvu, a takoj se je zopet pojavil kot načelnik ruskih revolucionarcev v Londonu, kjer je skupno z Ercénom izdajal list „Kolokol“ (Zvon) in ž njim izkušal vplivati na ruske razmere. Leta 1863 ga vidimo na čelu četi, ki hiti poljskim vstašem na pomoč. Leta 1870 je vodil v Lyonu prekucijski poizkus, tudi na špansko revolucijo je močno vplival. Ko se je zatrla, je šel v Švico, kjer je l. 1876 v Bernu umrl.

Bakunin je po mišljenju in življenju pravi tip Slovana-anarhista; visoko nadarjen, večč skoro vsem evropskim jezikom je bil vzlic demonski zgovornosti in krasnemu slogu svojih navduševalnih spisov vendarle nemirna, blodna duša, Slovan in Rus tudi v tem, da je čez skrajno mejo sledil idealu, ki se mu je bil udal. Ideal njegov pa je bila popolna neomejena svoboda, ne-

brzdanost in nevezanost osebe. Za tem idealom je begal od kraja do kraja, iz dežele v deželo, poln kipečih načrtov in zlatih ciljev, ki jih pa ni umel urediti in umeriti in ki so si zato vedno nasprotovali in se izpodrivali drug drugega. Tako mu ni bilo sojeno, da bi ustvaril enotno delo, bodisi na literarnem, bodisi na socialnem polju.

In vendar je nameraval spisati dve veliki deli: v enem bi kritiziral državo, lastnino in vero, v drugem pa pokazal, kako bi se problemi evropskih narodov, posebno slovanskih, dali rešiti z veliko socialno revolucijo in anarhijo — spisal pa je v resnici le nekaj manjših rokopisnih razprav, izza let 1862—1874 kakor na primer „Poziv na Slovane“, „Ruskim, poljskim in vseslovanskim prijateljem“ (1862), „Katekizem modernega prostozidarstva“ (1865), „Revolucionarni katekizem“ (1866), „Državna ideja in anarhizem“ (1874).

Izvirke Bakuninovega anarhizma je iskati v njegovem brezmejnem hrepenenju po osebni svobodi. Svoboda pa se da uveljaviti le tam in tedaj, ako človek sledi samim prirodnim zakonom, to je zakonom, ki jih sam priznava, ne pa takim, ki se mu od drugod s tujo voljo nalagajo; zato zanika Bakunin vsakatero vero v Boga ali katerakoli višja bitja; ta vera mu je samo znak človeške slabosti in nerazvitosti, mu vzame ves čut o lastni vrednosti in svobodi in ga dovede do sužnosti in hlapčevanja. Spričo tega Bakunin tudi ne pripozna ne zakonodajstva, ne vladarstva. Zato pa je tudi neprepreden sovražnik države; v nji vidi samo golo gospodstvo, ki ugonablja svobodo podloženih mu osebnosti. Bakuninu je bistvo države despotično, naj je makar nje oblika nedespotična. *Država in despotizem sta dva neločljiva pojma in zato se mora država odpraviti*, ne pa da bi, kakor dosedaj vedno, *odpravljali le staro obliko države in jo nadomeščali z novo*.

Toda Bakuninu to še ni zadosti. On raziskuje ne samo dandanašnje socialne tvorbe, ampak tudi bodoče naprave, kaže se v teorijah socialistov, ali nimajo morda protisvobodnih kali v sebi. In res kmalu dožene s finim slovanskim čutom vse oblike oblastnosti in gospodstva, ki se skrivajo v na videz jako demokratskem socialistovskem programu.

Najprvo je nastopil Bakunin zoper *Marxov komunizem*, ki ga je na kongresu za mir in svobodo označil tako-le: „Zaničujem komunizem, ker zanikuje svobodo in ker si brez svobode ne morem nič res človeškega misliti in razlagati; ne maram za komunizem, ker osredotoča silo in oblast v državi, jaz pa hočem, da se od-

pravi država in uniči načelo veljavnosti. Jaz zahtevam svobodne organizacije od spodaj navzgor, ne pa od zgoraj navzdol.

Nadalje je nastopil Bakunin tudi *zoper splošno in enako volilno pravico*, ki je med poglavitnimi točkami v Marxovem programu. Ta volilna pravica ljudskih mas mu ni nikak pravičen pripomoček za organizacijo družbe in neresnično se mu zdi, da se po volitvah s splošno volilno pravico izraža ljudska volja. Te volitve so marveč nesvobodne in krivične, saj prihajajo volilci iz teptanih slojev, po kulturi nizkostoječih in v politiki neizkušanih — in ti se dajo izlahka premotiti in izrabljati od izkušenejših prvoborilcev in voditeljev; tudi pri najsvobodnejših volitvah mu je učinek resničnim zahtevam in potrebam ljudstva nasproten. Le s *silo* si delavec izvojuje pravice in ne z glasovnicami. „*Ne evolucije, ampak revolucijo!*“ vzklikne Bakunin nekod in pride s tem v nasprotje ne le s *Proudhonom*, ampak tudi s *strujo evolucionistov*, ki je imela že takrat močno zaslonbo v *socialno-demokratski stranki* in je končno v nji tudi prevladala. Ta struja je postopala po mnenju, da se preobrat družbe in nje prehod v socializem izvrši na nekrvav način, zgolj po notranji nujnosti socialnega razvoja. Znanost in etika bosta vedno bolj vplivali na ljudstvo in ga osvobodili duševnih spon na gospodarskem polju, da se kapitalizem samposebi izjalovi, na političnem pa si pridobe socialisti po splošni in enaki volilni pravici pristop v vse zastope in končno prevlado v njih.

Znanost naj vpliva na ljudstvo? se povprašuje Bakunin. Jaz ne pripoznam nobenega vpliva, nobene avtoritete proti osebnosti. Vrhutega pa v resnici le življenje vztraja, ne pa znanost, ki razsvetljuje le nova pota, po katerih hodi življenje. Tudi bi mu šlo to vse prepočasi od rok, ideje in vzgoja bi vplivali šele po stoletjih, edini hrabri čin pa bi osvobodil morebiti na tisoče in milijone ljudi v enem letu.

Kar se pa tiče pristopa v različne zastope, je ta zato sila nevaren, ker se ž njim res lahko izpremeni *oblika vlade*, a bistvo: *vladanje pa ostane*. Kaj pa je Marxova takozvana „*Diktatura proletarijata*“ drugega, nego vlada najhujše vrste, čeprav ogrnjena v hinavski plašč demokratizma.

Vse te ideje in raziskavanja Bakunina so socialiste, posebno pa njih vodjo *Marxa* hudo zbodle, toliko bolj zbodle, ker je bilo v njih nekaj pravega zrna.

Marx in Bakunin, dva zastopnika sovražnih in nasprotujočih si plemen in instinktov (nagonov). Marx, kot pravi žid, zastopa

moč in veljavo organizirane družbe, Bakunin, Slovan-individualist, se bori za vrednost in svobodo osebnosti. Ni čuda, da je prišlo med tema možema do ostrega spopadka in razkola ne le v teoriji, ampak tudi v življenju, v organizaciji delavstva, ki sta ga vodila. Toda Marx je bil v tem boju močnejši, ker je zastopal močnejšo idejo, in Bakunina so izključili iz mednarodne delavske združitve. Ta secesija Bakuninova in udanih mu „protiavtoritarnih socialistov“ pa je vstajenje nove, dosedaj še nepoznane anarhistne stranke. To ločitev duhov popišem natančneje v drugem delu, ki govori o razvoju anarhistne stranke; tukaj mi zadostuje, da pokažem, kako je mogočna osebnost Bakuninova povzročila v socializmu ločitev dveh idej, ki sta bili v njem sicer zedinjeni, a ne ostro začrtani, namreč ideji svobode in enakosti.

Za anarhiste odslej ni bil več merodajen socialno-demokratski program Marxov, ampak vzor in smoter vseh njih teženj je izražen v Bakuninovem programu, ki je v kratkih potezah ta-le:

I. Negativni del.

Zakoni se imajo odpraviti, dedinsko pravo razveljaviti. Odpravi naj se vera, nadomesti naj jo veda. Vsa zemljiška lastnina, vsa glavnica, vse orodje naj postane skupna last družbe. Odpravijo naj se vse stanovske razlike, spola postanita popolnoma enakopravna. Ker pa so dandanes zapreke še prevelike in se ne dajo odpraviti na mah, naj se čim večja enakost človeške narave polagoma doseže s tem, da se za vzgojo in pouk dece uporabljajo slični vzgojevalni pripomočki.

II. Pozitivni del.

Namesto vsega tega, kar se odpravi, si je Bakunin zamislil postaviti vesoljno združenje človeško po svobodnih zadrugah, naj si bo kmetskih, naj si bo industrialnih. Med temi zadrugami ni več tistih umetnih nasprotstev, ki jih dandanes povzročajo patriotizem in pa narodne strasti. Teh krajinskih skupin ne veže nikaka vnanja sila, ampak sam živi čut solidarnosti in svobode, misel, da se šteje človek svobodnega le tedaj, ako ve in vidi, da vsi živijo taisto svobodo. To stanje imenuje Bakunin „amorfizem“ to je brezobličnost, ker brani, da se ne ustvarjajo nove državne oblike na razvalinah starih.

Kakor sem že omenil, Bakunin ni bil filozofska osebnost, ustvarjajoča kakor na primer Proudhon ali Stirner, on bi tudi ne mogel postati nikdar velik reformator socialnih vrednot kakor Marx ali mogočen organizator, kakor je bil Lassalle; prestal in ostal je le agitator, ki je zubelj vstvarjene ideje s celo močjo

prikupljive svoje osebnosti razpalil do mogočnega požara. Bakunin je bil eden največjih agitatorjev, kar jih je najti v svetovni zgodovini, in prav on je povzročil preporod in silovito razširjenje anarhistnih idej v široke mase, posebno po romanskih državah, na Francoskem, v Italiji in Španiji, in res je ni bilo v sedemdesetih letih revolucije ali prekucijskega poizkusa, da bi ne bil Bakunin ali samposebi ali po drugih vplival nanj. Tako je bil torej Bakunin oče anarhistne stranke, kakor je bil Proudhon oče anarhistne teorije.

Dalje.

Iz politične korespondence dr. Janeza Bleiweisa.

Priobčuje dr. Dragotin Lončar.

Dalje.

VIII.

Pismi kneza in škofa Antona Martina Slomška.

1.

Z dne 19. decembra 1855.

Slovenecem v sedanjih razmerah nikakor ne kaže nemščino odstranjevati, marveč predvsem slovenščino na noge postaviti in na materni jezik gospodarjevega dodevati. Zato sem berila ¹⁾ slovensko skovana tudi ponemčil in mladini skozi domača vrata v sosedno hišo odpirati poskušal ter stvari in reči po slovensko in nemško uvrstil.

2.

Z dne 16. januarja 1861.

Čeravno nisva vselej ene misli, bodiva vsaj enega srca.

Res, da se nam Slovenecem godi kakor piščetom, ki čivkajo in bi rada izletela, pa ne vedo, ne kam, ne kako; in če nas sosede povprašajo: Kaj bi radi? jim ne vemo povedati pravzaprav kaj. Ostanimo zvesti katoličani, Avstrijci in pa Slovenci: to trojno naj bude naše, drugo nam bo navrženo.

¹⁾ Slomšek je izdelal učne knjige za ljudske šole.

IX.

Pisma dr. V. F. Kluna¹⁾ (pisana nemški).

1.

Z dne 14. decembra 1866.

Čestita Bleiweisu k odlikovanju, ko je dobil viteški križec Franc Jožefovega reda ter dostavlja: Ne da bi hotel kritizirati Vaše zasluge za časa zadnjih vojnih dogodkov, sem vendar trdnega prepričanja, da ste si pridobili veliko večje zasluge za naše ljudstvo, za našo domovino in s tem za Avstrijo s svojim več nego 25letnim delom na duševnem in gmotnem polju, čeprav niste dobili za to nobenega reda, pač pa marsikak drugačen „križ“. S pesnikom (R. Prutz) bi vzkliknil:

Zwanzig Männern — zwanzig Orden!

Aber Bleiweis — unser Herz!

Želim, da bi bilo tudi meni usojeno, bojevati se pod Vašim vodstvom; moja domovina, moji duševni sobojevniki se ne bodo kesali, da so del bojev izročili meni.

2.

Z dne 31. januarja 1867.

Ko je bil obenem z dr. Tomanom z večino 140 glasov izvoljen za deželnega poslanca mesta Ljubljane, obeta odločno vztrajnost z Bleiweisom; prijatelji, njegovi rojaki, someščani se gotovo nikdar ne bodo kesali, da so ga počastili s svojim zaupanjem. Hoče biti z njimi „ein einig Volk von Brüdern“. Želi, da bi nekoč rekli Ljubljančanje o njem, da je več storil nego obljubil. Vse svoje najboljše moči zastavi, da dokaže svojim rojakom, da niso odlikovali nevredneža in nehvaležneža s svojim zaupanjem.

3.

Z dne 6. februarja 1867.

Belcredi je proč, oficijelno še ni naznanjen njegov odstop; gospodar položaja je Beust, ki se je moral udati v važnih rečeh Andrassyju in Goluchowskemu. Prvemu, da se *ne* predloži *nagodba* kot fait accompli, ampak dá v diskusijo in v enakotehtno glasovanje cislitvanskih zastopnikov; drugemu, da predloži *vladni zakonski načrt o izpremembi februarske ustave*. Goluchowski baje zahteva, da se ožji državni zbor kot ustavodajni, takoj loti izpre-

¹⁾ Dr. Vinko Fereri Klun (1823—1875), profesor na dunajski trgovski akademiji, je bil slovenski deželni in državni poslanec, ki je pa prestopil v nemški tabor.

membe februarske ustave. Tudi Čehi bi pod tem pogojem z zavarovanjem svojega državnopravnega stališča prišli v državni zbor. Tega ne verjamem.

Za „izredni“ državni zbor se nismo navduševali, iz oportunitete smo ga sprejeli, da omogočimo nagodbo in novo organizacijo Avstrije. Jaz ne bi glasoval za „ožji“ državni zbor, ako ne bi bil ustavodajen, nahajam se nasproti njemu, tako, kakor nasproti „izrednemu“; ne navdušujem se zanj, vzprejem ga pa lahko tembolj, ker smo v zadnjem „ožjem“ ves čas bili in nismo torej nedosledni, drugič, ker à tout prix dajem prednost ustavni izpremembi februarske ustave pred vsakim oktroá, da se tretjič ustavno reši zakon o dopolnitvi vojske, ki je tako važen v socialnem, političnem in narodno-gospodarskem oziru, ter končno, ker se želim tudi v praksi držati načela: nil de nobis — sine nobis.

Najprej je treba, da se mi dobro posvetujemo, predno izdamo kako geslo. Nižjeavstrijska deželnozborska liberalna frakcija želi vstopiti v kompromis, ako se odločimo, da pridemo v *ustavodajni ožji državni zbor s pridržkom in pravnim zavarovanjem*. Mislim, da ne smemo reči kratkomalo ne. Morebiti je možno sporazumljenje s štajerskimi dualisti (Frank in Kaiserfeld)? Ako se mi zedinimo, sem pripravljen v smislu in v službi naše stranke se pogajati. *Mi vsi smo Avstrijci*. Pravičnemu sporazumu se ne bomo izogibali. Ne zahtevamo nič krivičnega, a tudi ne dovolimo nič krivičnega. Ne bomo nobeni transcendentalni politiki, marveč se bomo gibal na realnih tleh faktičnosti. Nikdar pa se ne pregrešim zoper strankarsko disciplino. Treba je, da imamo prej v Ljubljani konferenco, ki jo skličite Vi, jaz stopim v ozadje, da se zedinimo pred sklicanjem deželnega zbora.

Razne govornice so tu: Goluchowski postane gališki minister-rojak, Galicija se izloči iz Cislitvanskega, Čehe se žrtvuje. Ožji državni zbor se proglasi za sklepčen, ko bode 100 poslancev navzočih (to se zgodi gotovo), izdela novo volilno postavo, razpiše na Češkem „direktne“ volitve, enako na Kranjskem, ako ne gremo v ustavodajni ožji državni zbor. Vsi nemški okraji in mnogi slovanski bodo volili (poslednji po pritisku nove energične vlade), s Kranjskega zbornajo skupaj 6 poslancev (eventualno iz 10 veleposestnikov) in začno *premembo februarske ustave* itd. Zmešnjava je strašna. Treba nam pogovora, kaj in kako.

V meni najdete Vi in stranka dobro discipliniranega strankarja, ki je poslušen povelju, uboga večino in nikdar ne dela politike

na lastno pest, pri čemer bi se mogla le stranka kompromitirati. V našem krogu se izražam svobodno in odkrito; ako ne prodrem s svojim nazorom, potem se pokoravam brez godrnjanja volji večine. Name lahko zida narodna stranka ob vsakih razmerah.

4.

Z dne 9. februarja 1867.

Veseli ga, da se njegovi nazori v celoti strinjajo z Bleiweisovimi. „Cilj našega dela je: *narodna in politična enakopravnost*; o sredstvih, kako bi se ta cilj dosegel, so mogoča razna mnenja, o katerih je treba razgovora, principa samega se pa ne sme kršiti. Na zastavo „Avstrija“ zapišemo mi: *narodna in politična enakopravnost*.

Med nemškimi centralisti in dualisti je velika needinost. Načrt Beusta je na kolikor mogoče liberalni podlagi, da bo — kakor zatrjuje moj zaupnik — avstrijska ustava poleg belgijske najbolj svobodomiseln. Deželni zbori se pozovejo, da volijo v državni zbor. Skrbno se bo izogibalo, imenovati državni zbor „ožji“, da se varuje pravna kontinuiteta, naslanjati se hoče na obstoječe in februarški patent naj bo le most, da se pride iz deželnega zbora na legalen način v državni zbor. *Takoj* se predloži državnemu zboru izprememba februarške ustave.

Ta državni zbor bo de jure in de facto ustavodajen. Pri teh okolnostih bi bila *odsotnost* neopravičena, pač pa bi morali izstopiti iz njega, če bi se ne pokazal ustavodajnega. Na to ustavo bi cesar prisegel. V takem državnem zboru morajo biti odločni, pridni možje, potem me ne skrbi, da ne bi Slovenci dosegli popolne narodne in politične enakopravnosti. Ako dobimo ustavne svoboščine, potem so one dovolj močne, da dosežejo pravične reči; tiskovna svoboda; porotna sodišča, odgovornost ministrstva, izključenje vsakega oktroá so že skoro same zase Arhimedova točka, potem pride volilni red in habeas-corpus acte (osebna svoboda, hišna svoboda itd.).

Naše stališče je — kakor Vi *čisto dobro* naznačujete — od češkega različno v toliko, ker so Čehi kot „historično-politična individualiteta“ upravičeni do drugih zahtev nego mi Slovenci, ker nismo historično-politična individualiteta in smo bili le del „Notranje Avstrije“. Če Čehi ne pridejo v državni zbor, imajo ozadje — generalni deželni zbor itd., *mi* tega nimamo, preko naših glav se lahko sklepa, naš „pravični odpor“ ne bi bil zadosten. Toda ne samo iz oportunitete, marveč s pravega stališča

nisem za pasivnost. Ista podlaga, ki velja za *sedanji deželni zbor*, je tudi podlaga *državnega zbora*; bili smo voljeni in smo volili na podlagi volilnega reda februarskega patenta, na isti podlagi volimo tudi v državni zbor. Tu pa sta deželni in državni zbor na cilju: treba je le mostu, da na *legalni podlagi dosežemo popolno izpremembo ustave*. V naprej reči „ne!“ ne moremo in ne smemo; toda izstopimo iz zbora, če bi njegovi sklepi spravljali v nevarnost našo narodno in politično enakopravnost.

Končno piše dr. Klun o Beustu, da ga vodijo Ogri, dasi misli, da on nje. Ne prorokuje mu dolgega političnega življenja, ako se ne bo držal bolj pozitivno ene zastave. Dela preneglo. Ako se ne bo čuval ogrskih državnikov, potem zgodaj pade!

IVAN CANKAR:

Pisma Jeremijeva.

I.

liberalna politična stranka je storila neslavno smrt. Nezmotljivo merilo za rast in propadanje strank so štreberji — in glejte, trumoma skačejo z liberalne barke. Bog jim daj dobro na tem svetu, stranki pa nebeški raj!

Še pred politično stranko pa je umrla kulturna doba, ki ji je bil slovenski liberalizem udaril svoj pečat. Kakor v stranki, tako v kulturi vidimo le še lepe spomine in pomilovanja vredne ostanke. Tako v stranki, kakor v kulturi: brezprogramnost, razcepljenost, plahost, želja starca po slogi in lenobi, strah pred bojem. In tu kakor tam: kar je bila nekdanj živa beseda, je zdaj dolgočasna fraza; kar je bil ideal, je zdaj pretveza; kar je bila žrtev, je sinekura.

Spet enkrat se je solnčnojasno pokazalo, da narodna kultura ne visi med nebom in zemljo, kakor so še dandanes prepričani slovenski kritiki; temveč, da je produkt časa, njegovih socialnih in političnih razmer. Tako bere, kdor zna brati, na obličju slovenske umetnosti moč in obnemoglost slovenskega liberalizma.

Spominjam se, kako smo se mladi fantje navduševali za Tavčarjevo briljantno pisano satiro „4000“. Kajti slovar malo-meščanskega slovenskega liberalizma nam je bil takrat evangelij.

V resnici je bil ta slovar zelo kratek, obsegal je samo dvoje besed: „svoboda“, „narodnost“. Ali besedi sta bili nadvse lepi, in kar je poglavitno: tako oznanovalci kakor učenci so trdno verovali v ta sveti evangelij.

Idealne, svobodomiselnne in nadvse krepostne narodnjake smo občudovali v povestih Jurčiča in Kersnika. Tako popolnoma malomeščansko-liberalna je bila naša vzgoja, da smo videli v kmetu samo „original“, ki se na čisto poseben način priduša — kakor ga je Jurčič videl (in kakor ga žalostni liberalni epigon Govekar še dandanes vidi). Mojsterski epik našega liberalizma pa je bil Janko Kersnik. Njegovi romani so verna podoba tistih časov, ko je fraza bila še beseda; ko je slovensko malomeščanstvo začutilo, *da je*, ter je postavilo svoj program: svobodo in narodnost; morda je komaj vedelo, da se je ta dvojica lepih besed porodila iz socialnih in gospodarskih potreb . . .

Brez števila liberalnih poetov je takrat prepevalo po slovenski domovini; nekaj jih še živi in še poje, kakor pač tudi liberalni politiki še niso do zadnjega izumrli. Najpoglavitnejša glasnika liberalnih idealov sta bila Gregorčič in Aškerc.

Po smrti Gregorčičevi so ga klerikalci kratkomalo reklamirali zase. Nikomur pa ni dano, da bi delal zgodovino ritenski; tudi ne slovenskim klerikalcem. Hudó je, soditi poeta po osebnih prijateljstvih, namesto po delih njegovih. Ampak še hujše je, soditi slovenskega liberalnega poeta le po njegovem zunanem razvoju ter mu tako nalagati na rame greh dobe in kraja. Da so klerikalci objokovali mrtvega Gregorčiča ter ga krstili za svojega, ni značilno ne zanje, ne za poeta, temveč za liberalno kulturno dobo. Še dvajset let ni, kar je Mahnič vihtel svoj bridki bič nad živim liberalizmom . . . ah, Krek se le še sočutno smehljá ob smrtni postelji, in tudi Mahnič bi se smehljál . . . Kakor v politiki, tako v kulturi: beseda je ostala beseda in je bila zmirom bolj votla; „preganjani“ poet svobode in nacionalizma je ugledal prag do „Zgodnje Danice“. Umrl je, drugače bi ga bil morda prestopil. Vratomno, kakor stranka in od nje oplojena kultura, je drčál Gregorčič svojo pot nizdol. Od veličastne prve knjige poezij preko puhlega jecljanja do neznanja slovenske slovnice — to je bila njegova žalostna pot.

Še jasnejši, ker nam je časovno bližji, pa je eksempl tega propadanja v Antonu Aškercu. Njegove balade in romance izza prvih časov so po mojih mislih najlepši in umetniško najvišji dokument za liberalno dobo naše kulture. Tako na primer je bila

pesem „Firduzi in derviš“, zalučena z mogočno gesto Mahniču v obraz, kulturno dejanje visoke vrste, hkrati dovršen umotvor. Sila skromen je bil že takrat okvir Aškerčevih idej: slovensko-liberalna svoboda in slovensko-liberalni megleni nacionalizem. Tesen je bil okvir, prazen pa še ni bil — živo življenje je plalo v njem, pelo še krepkejše iz trdih verzov svojega glasnika . . . Ali, ah žalost: liberalizem je romal v arhiv in Aškerc je arhivar njegov. Leto za letom je bilo očitnejše, da svetinje, ki nam jih je skovala liberalna politična in kulturna doba, niso srebro, kvečjemu kositar; da svetniki, ki nam jih je bila postavila, niso po pravici izprašani in razglašeni; da je cviček pač še na mizi, navdušenosti pa ne več v srcu . . . Knjigo za knjigo je metal Aškerc na cesto; in nas, ki smo ga ljubili, je bilo sram. Po svojem poglavitnem glasniku je razglasila liberalna doba svoj propad in svojo smrt.

Prijetno je gledati, kako dandanašnji sodi Aškerca takomenovana slovenska javnost: od vsepovsod poveličavanje rimanih puhlic. To poveličavanje ni odkritosrčno, ali zavedno je. Človeka, ki je sam pisal eno izmed takih „kritik“, sem slišal v krčmi, ko je govoril o svojem poetu nespoštljivejše, nego bi bil govoril jaz. Toda kakor je bil Aškerc nekoč glasnik liberalne „svobode“, tako je danes eksempl liberalne praznote in liberalne brezidejnosti. Voditelji in reditelji naše „javnosti“ pa so še zmerom večjidel ljudjé, vzgojeni v liberalizmu, z njim živeči in z njim umirajoči.

Vse Aškerčeve knjige izza poslednjih let nosijo znak, ki je posebno važen, ker je znak liberalne dobe. Aškerc roma brez nehanja. Ampak, kakor kažejo njegove knjige same: ne iz narurnega koprnenja po daljavi, temveč kratkomalo le iz pustega nagiba, da iztisne temu ali onemu eksotičnemu ljudstvu nekaj liberalnih piskov. Jaz nisem videl ne Stambula, ne Aten, ne Kahire; ali vendar se mi dozdeva, da je prinesla moja fantazija že v mladostnih letih več plodov iz tistih krajev, nego so jih kdaj ugledale Aškerca telesne oči . . . Duša, ki je tako uboga, da je iz takih čistih studentev zajemala tako kalno vodó, je mogla sesati edinole iz velih grudi slovenskega liberalizma.

Od poslednjih svojih lepih pesmi pa do današnjega dné se potepa Aškerc po tujini in po davnini. Ne, da bi prinesel kulturni sedanjosti le košček kruha seboj; potepa se, ker — nima dóma, kakor ga že zdavnaj nima ves slovenski liberalizem. Ne pozna življenja, ki mu je pred nosom, ne vidi ga, niti ne pripoznava ga, če ga ugleda po naključju. In ták je bil od nekdanj, tudi v svojih najslavnejših časih: Jurčič je našemil kmeta, ker ga, sam

kmečki sin, ni poznal drugače, nego po nošnji in po besedi; Kersnik je idealiziral tistega adjunkta, h kateremu bi v krčmi ne bil prisedel; Tavčar je za bandite prekrstil tiste farje, ki jih ni poznal; Gregorčič je gledal v zvezde, ko je pel, in se je do smrti razjokal ob rahli Mahničevi sapici; Aškerc pa je navsezadnje vso brkljarijo pustil na miru ter je splezal na piramide.

Tuji življenju, tuji ljudstvu. Poznali so le tenko plast liberalnega malomeščanstva in evangelij, ki so ga oznanjali, ni bil v svojem jedru nič drugega in nič višjega, nego „svetovno nazoriranje“ tega malomeščanstva.

Kar sem napisal, ni bila obsodba, temveč sodba. Doba se je rodila, izobrazila se ter preobrazila svoje ljudi. Toliko že danes lahko napišem: kadar bo nekoč klerikalna stranka napravila svojo bilanco, ne bo kulturna rubrika v tistem lepem redu, s katerim se lahko ponaša liberalna doba. Prostrano ni bilo polje te dobe; a kar je spomladi tam vzknilo, kar je cvetje rodilo sadov pred pozno jesenjo, nam je dragocen zaklad za zmirom. Nespametno bi bilo, zaničevati jablan, ki je usahnila, kakor ji je bil dan ukaz.

Dokler je živela, je storila liberalna doba tisto svojo dolžnost, ki jo je zahteval od nje socialni in politični razvoj slovenskega naroda, dokler je živela. Toda, ko je bila že zdavnaj mrtva, je še brez nehanja pozirala življenje in ga pozira še dandanašnji. To je slabo. Ni pa le slabo, temveč tudi smešno je in škodljivo. Deset let in dalj je že, da stoji pred nami mrtvi kulturni liberalizem v smešno-žalostni pozi živega junaka. Ali naj se človek razkrohoče, ali naj se razjoka? Najboljše je, da si ga ogleda od vseh strani.

Ogledam si ga prihodnjič.

Pregled.

Narodno gospodarstvo.

Slovenske gospodarske organizacije v Trstu. Znamenit gospodarski proces se pojavlja v Trstu tekom zadnjih desetletij: nekdanj mogočni srbski, grški, ruski in italijanski kapital je prišel ob svoje dominiranje. Počasi, a dosledno je prodiral nemški in danes je tržaška haute finance v jako odlični meri nemška. Zelo je zaudeleženo pri tem nemštvo iz rajha: konzularna izvestja Nemčije

poročajo o oficialnem podpiranju svojih podanikov-podjetnikov v Trstu. Slovenski in slovanski živelj je igral v gospodarskem oziru do zadnje dobe le neznatnejšo vlogo. Pred 17 leti so ustanovili ondotni Slovenci svoj prvi denarni zavod: Tržaško posojilnico in hranilnico. Potem je bilo dolgo časa vse tiho. Danes pa je v Trstu poleg Posojilnice še pet drugih slovenskih, oz. slovanskih denarnih zavodov poleg samostojne: Trgovsko-obrtne zadruge in

Jadranske banke še podružnice Ljubljanske kreditne banke in čeških zavodov: Ústřední banka in Živnostenská banka pro Čechy a Moravu. Vsi omeñeni zavodi napredujejo jako lepo. Zadnji trije, kjer je angažiran skoro izključno češki kapital, nas na tem mestu ne interesirajo dalje; omenjati hočemo, da kaže Posojilnica vzlic močni konkurenci z lastne strani stopnjujoči prebitek; Zadruga s skoro tisoč člani, ki ima v mislih svoj lastni dom in trgovsko šolo, kaže od ustanovitve do danes nad 10 milijonov prometa — 1906: $1\frac{1}{4}$ milj. 1907: $3\frac{1}{4}$ milj. 1908: $5\frac{1}{2}$ milj. —; Jadranska banka je otvorila svojo podružnico v Opatiji. Lani je imela 608 milj. prometa (1907: 457 milj.) in izkazuje za minulo poslovno dobo 6% dividende. Interesirana je zlasti pri snujočem se delniškem parobrodarskem društvu Dalmatia in pri komisijski in spedijski tvrdki Balkan, obe s sedežem v Trstu. — Da ostanejo, žal, slovenski denarji še vedno radi razmeroma neracionalno naloženi v hranilnicah in posojilnicah, se nam kaže iz gorenjega; tudi Jadranska banka ni čisto s slovenskim denarjem ustanovljen zavod. Kakor smo preboleli Slovenci tisto fazo, kjer so bili vsi denarni zavodi na Slovenskem ali nemški ali italjanski, tako je upati, da pridemo tudi fazo čeških in hrvatskih ekspozitur in napravimo kdaj i lastni kapital mobilan.

Vodne sile na Slovenskem. Italija je bila prva evropska država, ki je pri čela izrabljati vodne sile v večjem stilu in jih preminjala v električno-dinamično moč. Najbogateja na vodnih silah je v Evropi Skandinavska, a tudi naše planinske dežele stojé na enem prvih mest. Pred tremi leti je urgiral tedanji praški mesečnik Slovenski Tehnik to vprašanje i za Slovence. Mladi tehniki tedaj niso našli odmeva v domovini; zdaj se je lotila istega vprašanja nova večina kranjskega deželnega zbora. S. L. S. utegne spraviti zadevo res v tir, ako ne ostane samo pri visokih besedah njih glasila. Stranka se poteguje za socializacijo teh naravnih sil. Bilo bi nekako tako, kakor vidi potovalec po gorenje-italjanskih vaseh in često tudi na Koroškem: vsaka naselbina ima svojo električno napravo. F. L. TUMA.

Strokovni pregled.

Češkoslovska strokovna komisija je izdala tudi že svojo letno poročilo za l. 1908. Iz njega posnemamo, da je imela konec l. 1908 — 65.810 članov; 5291 manj kot konec 1907. Vzrok temu vpadku je na eni strani veličanska brezposelnost delavstva, ki je bila konec 1908, na drugi strani: izstop čeških zidarjev iz komisije, ki se je izvršil v l. 1908. Češkoslovska strokovna komisija se je udeležila v poročevalnem letu 1320 shodov in predavanj ter 117 konferenc in zborov. Pisem se je odposlalo iz pisarn 8576, cirkularjev 55.163 — prejelo pa se je 5277 dopisov. V mezdnih sporih je posegla v 170 slučajih; 131 slučajev se je z uspehom končalo. — Češkoslovska strokovna komisija obstoji samostojno poleg državne strokovne komisije. L. 1896 se je drugi avstrijski strokovni kongres pečal z zahtevo izvrševal odbora češkoslovske soc. dem. stranke: da naj se tajništvo državne strokovne komisije razdeli v češko in v nemško tajništvo. Zahteva se je odklonila, češ, tajništvo na Dunaju naj bo kakor je; sprejel pa se je zato predlog, da se ustanovi v Pragi posebno tajništvo, ki bo moglo delovati v centru Česke za češke delavce. Čehi s tem sklepom niso bili zadovoljni ter so l. 1897 sklicali v Prago strokovni kongres čeških strokovnih društev, ki je ustanovil „češkoslovska strokovna komisija“ s sedežem v Pragi, h kateri so pristopila le samostojna strokovna društva in kraljevini Češki. Podružnice in Državne zveze oz. dež. društva, ki so imela tudi Čeha za člane, pa niso pristopili tej komisiji, ampak so ostala pri Državni komisiji na Dunaju. Delovanje obeh komisij je bilo uspešno ter vzajemno občevanje prijateljsko tako, da se je l. 1904 že splošno mislilo, da se združita obe komisiji v eno. Kar je prišlo do konflikta! „Češkoslovska strokovna komisija“ je odposlala svojega odposlanca na mednarodno konferenco strokovnih tajnikov v Amsterdam, tam pa se je soglasno sklenilo (avstrijski delegat Hueber sploh ni glasoval), da se češkoslovsanski strokovni komisiji ne more pripoznati posebnega zastopstva na svetovnih konferencah državnih, oz. deželnih strokovnih komisij, ker je za Avstrijo edino pripoznana Državna stro-

kovna komisija. Čehi so nato začeli proti Državni strokovni komisiji po organizacijah in po časopisju hudo vojsko tako, da se je dec. 1905 sklical na Dunaj kongres vseh Državni strokovni komisiji pripadajočih organizacij, ki naj odloči definitivno. „Českoslovska strokovna komisija“ je predložila svoj program, ki naj bo mero-dajen za daljno organiziranje v Avstriji: 1. prizna naj se in ustanavlja naj se avtonomne strokovne komisije za pripadnike vsake narodnosti posebej; 2. prizna naj se za generalno mednarodno komisijo strokovnih organizacij v Avstriji le tisto, ki bo sestavljena iz zastopnikov narodnih strokovnih komisij; 3. priznajo naj se sledeče forme strokovnih organizacij: a) narodna strokovna društva in zveze; b) državne unije; c) državne zveze; d) državna društva in mednarodne karteje. Pri glasovanju je bilo oddanih za program Českoslovske strokovne komisije 2364 glasov, proti pa 197.202 glasa. Vzdržali so se glasovanja zastopniki 30.686 članov. Od te dobe so češki strokovno organizirani delavci strogo ločeni v dvoje strokovnih komisij. Večji del jih je pri Državni strokovni komisiji (zlasti z Moravskega, Šleskega, Dunaja in Nižje Avstrije sploh), manjši del (na Českem) pa pri Českoslovske v Pragi. Do sporazuma seve pride pa za gotovo v do-gledni dobi, kajti da bi ostalo 15.000 organiziranih delavcev Čehov na dolgo ločenih od sotovarišev Čehov, Poljakov, Rusinov, Slovencev, Nemcev in Italijanov, na to ni misliti, zlasti, ker se je izposlovala v strokovnih organizacijah, ki pripadajo Državni strokovni komisiji — ki se nazivajo centralistične v nasprotju z onimi, ki se jim pravi separatistične, ker pripadajo Českoslovske strokovni komisiji — popolna enakopravnost v narodnostnem oziru. V Avstriji mora biti strokovna organizacija centralistična, drugače ne more uspešno nastopati proti centralistično organiziranim podjetnikom. Najti se bo morala oblika, ki bo povedala to, kar naj zadovolji v narodnostnem oziru vse narodnosti Avstrije. — Pripomniti mi je, da „Českoslovska strokovna komisija“ v Pragi ni identična z organizacijami takozvane česke Narodno-delavske stranke, ki se tudi na strokovnem polju trudi, da bi dosegla kakšne uspehe. Ta stranka ima tudi svojo strokovno ko-

misijo*, o kateri pa je težko sploh kaj poročati. „Českoslovska strokovna komisija“ obstoji iz političnih socialnih demokratov, nima nikakšnih narodno-delavskih aspiracij, ki so povsod „harmonija dela s kapitalom“, torej protira z redne, neproletarske.

ANTON KRISTAN.

Literatura.

Vladimir Levstik: *Obsojenci*. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena broš. K. 2'50, elegantno vezano K. 3'50. — Vladimir Levstik je v slovenski beletristični literaturi že znana in markantna osebnost. Več večjih stvari je prevel na slovenski jezik. Njegov jezik je zelo bogat, razkošen. V pričujoči publikaciji je zbral štiri novele. V vseh obdelava predmet vzgoje. Vsled vzgoje in pa razmer, v katerih žive, propadajo njegovi junaki, ki so skozinskoz boljši element med ljudmi, orli med kurjo družino. Brezdvoma je najboljši njegov produkt prva povest o nenaravnem piščancu, v kateri pripoveduje o žalostni usodi orla, ki ga je rodila omejena kura. Vsled tega je njegova usoda žalostno življenje in trpka mučeniška smrt neizogibna kurja potreba. Samo to se nam zdi, da je konec njegovih tu publiciranih stvari predolg. Boljše bi bilo, da bi navel zgolj fakt brez razlage, ki bi bila prepuščena čitatelju. Časih naletimo pri Levstika na stavke, ki se jih spominjamo še dolgo. Brez dvoma je, da je knjiga velika osebnost, vsled tega interesantna in s pridom čitljiva. Ne spominjam se, da bi mi kaka slovenska beletristična publikacija bila prinesla več užitka; ta užitek pa je še večji za onega, ki se rad naslaja na lepoti naše materinščine. Knjigo se mora toraj priporočati, četudi tupatam razni filozofski stavki čitatelju ne bi ugajali. V nji najdemo simpatično osebnost pisatelja, kar je — po mojem mnenju — vsekakor dovolj čedna stran modernega beletrista. Levstik, ki pozna moderno svetovno literaturo, je podal Slovcem s predstoječo knjigo literaren proizvod, ki bi brez dvoma tudi povsod drugje bil samnasebi literaren dogodek. — Naslovno stran knjige je risal znani karikaturist H. Šmrekar. Rado Murnik: *Jari Junaki*. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Broširano

№ K 2-50, eleg. vezano K 3-50. — Murnik je že star in renomiran humoristični pisatelj. Njegova slava je bila največja tedaj, ko se je oglasil s humorističnim romanom „Groga in drugi“. Še danes je ta njegov proizvod najboljši med to vrsto slovenskih beletrističnih publikacij. V predstoječi knjigi je zbral 12 humorističnih črtic, ki so se večalimanj posrečile. Nekatero, posebno one iz vojaškega življenja, se čitajo res dobro, z neprestanim smehom na licu. Ampak nekatere bi bile tudi lahko izostale. Kakor rečeno, so v ti knjigi najprijetnejše one črtice, ki so vzete iz vojaškega življenja, dasi nihče ne more trditi, da je Murnik dosegel na tem polju n. pr. znanega nemškega pisatelja Roda Roda. V slovenski literaturi sploh nimamo humoristov razven Murnika. Premalo stika imajo slovenski pisatelji z narodovim humorjem, ki je časih klasičen. Študente, ki se nazivljejo najmlajšo slovensko literarno generacijo, navadno preveč boli srce in preveč žalostni so svojega mladega življenja. Pa ne vidijo, kakšna brezobzirna morija je taka literatura, nič manj kakor pošvedrani dovtipčki slovenskih humorističnih listov.

Zato in pa vsled vladajoče duševne in literarne slovenske revščine naj bo: — Pozdravljen, Murnik!

P.

Šolstvo.

Dalje.

Malo suhih števil — po uradni statistiki. V l. 1907 je prišlo na Kranjskem povprečno na eno učno moč 80 vsakdanjih učencev, in sicer po okrajih v temle razmerju: mesto Ljubljana 49, Kočevje 68, Postojna 72, Radovljica 76, Črnomelj 77, Logatec 78, Kranj 85, Litija 87, Krško 90, Kamnik 91, Rudolfovo 96, ljubljanska okolica 102 — In posledice: pogoste bolezni učnih moči, kajti v tem letu je bilo bolnih 33 učnih moči. 2651 otrok, in sicer 1302 dečkov in 1349 deklic je bilo brez pouka, akoravno so bili normalno razviti; 426 otrok ni bilo nikjer vsolanih, a 1769 otrok, in sicer 878 dečkov in 881 deklic v starosti 7—8 let ni moglo obiskovati šolskega pouka radi prevelike oddaljenosti. In slednjic je moralo biti 417 otrok brez pouka — radi prepričlega prostora dotičnih šol.

Seveda 39 normalno razvitih otrok je bilo brez pouka radi renitentnosti staršev.

Značilna so sledeča števila: v l. 1907 je poučevalo na Kranjskem 50 moških in 5 ženskih učnih moči, ki so bile brez vsake formalne učne vsposobljenosti, to je 10% vseh moških učnih moči. In vspehi?! . . . Končno bodi še omenjeno, da je bilo v tem letu 137 definitivno sistemiziranih učnih mest provizorično oddanih, ker ni bilo definitivnih proslincev. Veruj, kdor hoče . . .

Kako nejasni in naravnost diametralno nasprotni pojmi o ljudskem šolstvu sploh vladajo v vrstah takozvanih pristašev S. L. S., naj služi sledeči zgled: V letošnjih prvih dveh, ozioroma treh zvezkih katoliške revije „Čas“ objavlja šolski svetnik dr. I. Bezjak daljšo razpravo pod naslovom: „O socialni etiki in pedagogiki“. O načelih in pojmi, ki se zagovarjajo v ti razpravi, bi se dalo pisati obširneje, a ker nam je prostor tesno omejen, registriramo le sledeče: „Ne smemo sicer izpregledati, da tiči v tej novi ideji (namreč v socialni etiki in pedagogiki) marsikako dobro zrno; da moramo marsikatero terjatev Lürerjevo odobravati, da je sploh vsa smer, ki je obrnjena na praktiško uporabljivost in uporabo pridobljenih nauk, brez ugovora upravičena; da je zlasti uvaževanja vredna trditev o imenitnosti dela, ki se dandanašnji še premalo ceni ter v šolah premalo vpošteva; a v vsem svojem bistvu sega socialna pedagogika preko mej npravnosti in psihološke utemeljenosti. — V najnovejših časih, ko se šoli toliko oponaša, (!!) je pedagogom treba biti toli opreznim ter tem bolj in natančneje motriti pot, po kateri jim je hoditi.* — Kar zahteva socialna pedagogika od ljudske šole, je preveč ter se ne zлага z glavnim načelom: pouk bodi naraven! Tu se ne uvažuje dejstvo, da je glavna podlaga pravega pouka psihologija. Socialna pedagogika dalje ne uvažuje, da se današnji ljudski šoli itak po pravici oponaša da je bolj učilišče nego vzgajališče, da se preveč zanemarlja ta stran njenega namena; zakaj socialna pedagogika le zahteva imeniten napredek učencev v znanosti, a se le premalo briga za njih npravnostni značaj. — Sicer pa nam je

* Stran 117. — 3. zvezek 1909.

cilj naše ljudske šole v § 1. državnega šolskega zakona tako modro določen, da bi ga ne mogli določiti modreje. Ljudska šola naj le čisto izvršuje ta namen, učiteljstvo naj le z vsemi silami deluje v njega izpolnitev, potem nam ne bode treba segati po drugi določitvi ljudsko-šolskega namena, marveč zadovoljni bodemo s sadjem, ki bo dozorevalo na ljudskošolskem drevesu.* —

Poslanec dekan Lavrenčič je govoril v kranjskem deželnem zboru dne 14. jan. t. l. tako-le o šolstvu:

I. Odgovarja li ljudska šola dejanskim razmeram sedanjega časa? Smelo trdim, da smo si edini v odgovoru, da je skrajno nepraktična — to pripoznavajo tudi prijatelji šolske postave. Učni načrt je odmerjen po enem kopitu za deželo, mesta in industrijalne kraje, isti za otroka uradnika, isti za otroka kmeta, za otroka obrtnika in delavca, čeprav so potrebščine tako različne. Ljudska šola pa tudi obklada otroke z raznimi in takimi predmeti, ki nimajo za življenje veljave — polnijo se glave, prezirajo prava umnost, volja in srce; uvažuje se manj potrebno, opušča bolj potrebno.

II. Kot zastopnik in prvi vrsti kmeta, obrtnika in delavca (!!) pravim: Šola na kmetih poučuj otroka temeljito v glavnih predmetih: veouk, brati, pisati in računati ter oziraj se po primernih berilih in vajah računskih na socialno in stanovsko izobrazbo, podajaj temeljne nauke glede zdravstva, ožigajoč posebno škodljivost alkoholnih pijač za dušo in telo, srce in glavo. Šola vzbujaj ljubezen do Boga in domovine ter povdarjaj pogosto imenitnost in važnost nižjih stanov za človeško družbo in državo, da bodo otroci pozneje v svojem kmečkem, obrtnem in delavskem stanu zadovoljni, veseli in srečni. Ponavljalne šole kakor so danes, na kmetih nimajo smisla. Ponavljaja se v smislu zakona to, kar so se otroci učili v ljudski šoli. — Pa čas in stanovska potreba zahteva, da se pripravijo za svoj poklic, dečki v gospodarstvu, deklice v gospodinjstvu —. Brez komentarja!

II.

a) L. 1906 so izdale dežele, zastopane v Cislajtniji, za šolstvo 99,757.000

kron; skupni stroški so bili 279,582.000 kron. — Ako pa upoštevamo še one izdatke, ki so jih prispevale posamezne občine k imenovanim šolskim stroškom, dosežajo ti stroški lepo vsoto 121 milijonov 85 tisoč kron. Na posamezne dežele pripadejo sledeči zneski:

Češko	51,726.000	K
Moravsko	18,364.000	„
Galicija	14,463.000	„
Nižjeavstr.	10,612.000	„
Dunaj	14,140.000	„
Štajersko	6,152.000	„
Šlezija	3,739.000	„
Gornjeavstrijsko	3,188.000	„
Bukovina	2,334.000	„
Tirolsko	2,165.000	„
Koroško	1,675.000	„
Kranjsko	1,294.000	„
Dalmacija	1,265.000	„
Solnograško	1,113.000	„
Trst	1,063.000	„
Goriško	671.000	„
Istrija	669.000	„
Predarlško	564.000	„

b) Stroški za šolstvo, razdeljeni na posamezne prebivalce, se vrste tako:

Češko	7 K 12 h
Šlezija	6 „ 57 „
Moravsko	6 „ 45 „
Nižjeavstrijsko	6 „ 03 „
Solnograd	4 „ 41 „
Trst	4 „ 23 „
Štajersko	3 „ 84 „
Koroško	3 „ 78 „
Predarlško	3 „ 60 „
Gornjeavstrijsko	3 „ 27 „
Bukovina	2 „ 72 „
Goriško	2 „ 58 „
Tirolsko	2 „ 18 „
Kranjsko	2 „ 12 „
Istrija	1 „ 63 „
Galicija	1 „ 60 „
Dalmacija	1 „ 36 „

c) Učne moči in razmerje med učnimi močmi ter prebivalstvom navajajo sledeča števila:

	Število uč. moči	1 učna moč na prebivalcev
Češko	23.510	278
Galicija	11.903	645
Nižjeavstrija z Dunajem	10.695	295
Moravsko	8.951	286
Tirolsko	2.579	342
Gornjeavstrija	1.997	414
Šlezija	1.559	362
Štajersko	3.136	445
Bukovina	1.324	678
Koroško	1.056	353
Kranjsko	753	683

* Str. 118. — 3. zvezek 1909.

	Stev uč.	1 učna moč na
	moči	prebivalcev
Dalmacija . . .	710	863
Solnograško . .	654	310
Goriško	489	493
Predarlsko . . .	442	309
Istrija	434	831
Trst	348	548

Vseh učnih moči je v Avstriji bilo l. 1906 ravno 69.555.

Povprečna plača ene učne moči je v posameznih deželah sledeča:

Šlezija	K 2059	Gor. avstr. K 1337	
Trst	2032	Istrija	1325
Češko	1995	Kranjsko	1300
Moravska	1880	Predarlsko	1174
Nižjeavstrij. . .	1833	Dalmacija	1151
Štajersko	1678	Koroško	1091
Bukovina	1572	Solnogr.	1056
Goriška	1478	Galicija	988
Tirolsko	K 719		

Vpoštevajo se tu edinole temeljne plače, ne oziraje se na druge do-brote, ki jih uživa učiteljstvo v raz-nih deželah. Pripominjamo, da so se od l. 1906 regulirale učiteljske plače v vseh kronovinah, izvzemši Tirolsko in Kranjsko.

III.

Mesec februarij je prinesel precejšnjo blamažo krščanskim socialistom na Du-

naju. Dne 11. febr. t. l. — menda v spomin stoletnice Ch. Darwina — je zaprl c. kr. mestni šolski svet mesta Dunaja tamošnji ljudski šoli društva „svobodna šola“, in sicer kar na lastno pest. Dotični odlok, ki nosi št. 183/09, zapoveduje kar kratko, da se morata ljudski šoli, ki jih vzdržuje društvo „svobodna šola“, ki je hud trn v očeh avstrijskih klerikalcev, odkar obstoja, ki pa šteje po zadnji statistiki v 344 po-družnicah okroglo 27.000 udov, zapreti in to na podlagi § 6. postave z dné 25. maja 1868, ki se glasi: „Za učitelje verstva se smejo v službo postavljati samo tisti, o katerih je dotična verska višja oblast izrekla, da so za tako službo.“ Na teh šolah so poučevali verouk sicer izprašani svetni učitelji, a ker ni društvo hotelo nastaviti nobenega duhovnika, so prišli s tem argumentom na dan. — Umevno je, da je to samovlastno postopanje zbudilo velikansko ogorčenje v vseh svobodomiselnih slojih. In tega vetra se je ustrašila c. kr. vlada in 16. februarija je bil sklep c. kr. mest. šol. sveta po namestništvu razveljavljen in 19. se je pričel zopet redni pouk v obeh šolah — s posebno slovesnostjo. — Kako se stvar razvije, poročamo prilično.

Piše . . . n . . . a. (Dalje prih.)

Epigrami.

Zamotana pragmatika.

*Bog je Slovencem Prešerna poslal —
odbor je koj lepi talent spoznal.
In ker je Bog tudi Bernekerja vstvaril
je Zajec Francetu kip izklesaril.
Nato je Bernekerju v tolažbo
ustvaril Bog reformacijsko zdražbo
po naših deželah in Trubarja zraven —
Berneker bo lačen, odbor bo slaven.*

Tiranožer.

*Proti trinogom divjaš, po stepah iztočnih handžariš,
kot na izprehodu osat sekaš despotom glave.
Bliže je dela, heroj! Ne vidiš: tiran tvoj najhuj,
lastni omejeni duh nosi visoko glavo.*

OTON ŽUPANČIČ.

RAZPRAVE

VII. rednega zbora jugosl. soc. dem. stranke v Avstriji. Stenografični zapisnik. Cena 60 vin. — Prvikrat je izdala jugoslovanska soc. dem. stranka v Avstriji stenografični zapisnik svojega strankarskega zbora. Zanimiv je in vreden, da se ga pazno čita. Dobi se pri: „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

..... Proi majnik 1909

Jugoslovanska soc. dem. stranka je izdala za leto 1909 krasen majski list z lepimi ilustracijami. Cena mu je 40 vin. V vsakem oziru je zadovoljiv, kakor po obliki tako po vsebini. Prinaša prispevke od E. Kristana, Ivana Cankarja, dr. H. Tume in drugih.

Drama Prešernovega duševnega življenja.

..... Spisal dr. Ivan Prijatelj. — Cena 40 vin.

..... Prešernov spomenik

Uredil dr. Ivan Prijatelj. Cenn 80 vin. — Ti dve knjižici, ki so jih izdali v Prešernovo proslavo „Naši Zapiski“ 1. 1905, se nahajata še v zalogi „Delavske tiskovne družbe v Ljubljani“.
..... Opozarjamo vse one, ki bi si jih radi nabavili.

..... Magdalena

Spisal I. S. Machar. Preložil dr. Anton Dermota. Cena 2 K.

NARODNO VPRAŠANJE IN SLOVERCI

Napisal Etbin Kristan. — Cena 24 vinarjev. — Dobi se pri

*** „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“. ***

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo jugosl. socialne demokracije.

Izhaja v Ljubljani vsak torek, četrtek in soboto.

Cena mu je 14 K za celo leto, 7 K za pol leta,

3 K 50 v za četrt leta in mesečno 1 K 20 v.

Prinaša zelo zanimivo vsebino in je najboljše
□ pisani slovenski politični list. □

Knjigarna L. Schwentner

v Ljubljani :: Prešernove ulice št. 3

□ priporoča nastopne novosti leta 1909: □

Aškerc A.: Akropolis in piramide. Poetični sprehodi po Orientu. Broš. K 3—, elegantno vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. :: V tej najnovejši svoji zbirki nam je podal pesnik-popotnik Aškerc v poetični obliki svoje vtise s potovanja po Egiptu in Grškem. On je pač prvi med našimi pesniki užival oni bajni čar, ki obdaja one čudovite zemlje.

Cankar Ivan: Za križem. Broš. K 3—, eleg. vezano K 4-50, po pošti 20 vin. več. Na naslovni strani je izvirna risba H. Smrekarja. Ta zbirka obsega 13 novel in črtic z epilogom; iz vseh se prav razločno glasi socialna struja.

Levstik Vladimír: Obsojenci. Broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-50, po pošti 20 vin. več. Z risbo H. Smrekarja na naslovni strani. Vsebina: Nenormalni piščanec. Razmišljeni Vid. Mlada Breda in slepec Rik. Mallopon. Levstik se odlikuje po svoji pripovedni tehniki med svojimi vrstniki-pisatelji in se zato čitajo njegovi spisi z napeto pazljivostjo od začetka do konca.

Murnik Rado: Jari Junaki. Humoreske. Broš. K 2-50, eleg. vez. K 3-50, po pošti 20 vin. več. :: Pisatelj se je priljubil že po svojih „Navihancih“ in „Znancih“ med slovenskim čitajočim občinstvom in nedvomno si pridobi tudi s to knjigo mnogo hvaležnih prijateljev njegovega posebnega humora.

□ Nedavno je izšlo v istem založništvu: □

Kette Dragotin: Poezije. Ljudska izdaja. Z življenjepisnimi in književno-kritičnimi črticami ter faksimilom pesnikovega rokopisa. Uredil A. Aškerc. Broš. K 1-80, eleg. vez. K 2-50, po pošti 20 vin. več.

Cankar Ivan: Zgodbe iz doline šentflorljanske. Vsebina: Pesem. Razbojnik Peter. Polikarp. Kancelist Jareb. Pesem. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Jerajeva Vida: Pesmi. Broš. K 1-60, eleg. vez. K 2-60.

Kipling Rudyard: Džungla. Iz angleščine prevedel Fr. K. Ilustrirana izdaja. Cena broš. K 2—, eleg. vez. K 3—, po pošti 20 vin. več.

Abditus: Reformacija in socialni boji slov. kmetov. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Prijatelj Ivan dr.: O kulturnem pomenu slov. reformacije. Cena K 1—, po pošti 20 vin. več.

Zabukovšek Ivan dr.: Avstro-Ogrska nagodba. Cena 60 vin., po pošti 10 vin. več.